

С. О. Кушнір,
к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи і страхування,
Запорізький національний університет
ORCID ID: 0000-0002-1410-1887

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.14.16

ПОЛІТИКА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СИСТЕМІ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

S. Kushnir,
PhD in Economics, Associate Professor, Department of Finance,
Banking and Insurance, Zaporizhzhya National University

GOVERNMENT POLICY REGULATION IN THE SYSTEM OF INSTITUTIONAL PROVISION OF ECONOMIC SAFETY AGRICULTURAL SECTOR

Розглядаючи економічну безпеку аграрного сектору як системну категорію, яка постійно еволюціонує та враховуючи те, що теорія й методологія досліджень не існують та не розвиваються відокремлено, адже мають, насамперед, соціальну орієнтованість, під час дослідження факторів і критеріїв, які формують та визначають її рівень, використовуємо у дослідженні системний, синергетичний та інституційно-когнітивний підходи, які включають ієрархічність змістовного наповнення сутності економічної безпеки, а також передбачають врахування цілісності досліджень щодо визначення специфічних ознак, зв'язків та залежностей, які виникають як результат соціально-економічних відносин в аграрному секторі. Дослідження категорій "інституційне забезпечення економічної безпеки аграрного сектору" є дуже важливим, передусім, для тих суб'єктів, які бажають і мають можливість бути "над системою економічної безпеки", а не "всередині неї", тобто управляти системою ззовні, а не залежати від неї. Значущість відповідних досліджень зводиться до підвищення рівня і якості регулювання економічної безпеки аграрного сектору шляхом формування надбудови надрівня контролю за загальною ситуацією, яка виходить за рамки аграрного сектору, — це загальноекономічна ситуація, військово-політична, соціальна, природно-кліматична тощо. Це ті сфери, в яких відбувається генезис основної кількості загроз і які не підлягають обов'язковому контролю з боку головних суб'єктів аграрного сектору — Міністерства аграрної політики і продовольства України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Роль системи інституційного забезпечення економічної безпеки аграрного сектору полягає у безперервному моніторингу умов і факторів її формування, які у той чи інший спосіб впливають на стан безпеки аграрного сектору. Моніторинг є джерелом даних для контролю за показниками безпеки, аналізу динаміки кількісних і якісних змін, коригування тактичних дій, зміни загальної стратегії, адекватного і своєчасного впливу на об'єкти системи інституційного забезпечення.

Considering the same economic security of the agrarian sector as a systematic category that is constantly evolving and taking into account the fact that the theory and methodology of research do not exist and do not evolve separately, because they have, first of all, social orientation, when studying the factors and criteria that form and determine its level, we use the study systematic, synergistic and institutional-cognitive approaches that include the hierarchy of content content of the essence

of economic security, and also include integrity RESEARCH to identify specific attributes, relationships and dependencies that arise as a result of socio-economic relations in the agricultural sector. The study of the categories "institutional provision of economic security of the agrarian sector" is very important, first of all, for those entities who want and have the opportunity to be "above the system of economic security", and not "inside it", that is, to manage the system from the outside, and do not depend on it. The significance of relevant research is to increase the level and quality of regulation of the economic security of the agrarian sector by forming an overhead of monitoring the general situation that goes beyond the agrarian sector — this is the general economic situation, military-political, social, natural and climatic, etc. These are the areas in which the genesis of the main number of threats is occurring and which are not subject to obligatory control by the main actors of the agrarian sector — the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. The role of the institutional system for ensuring the economic security of the agrarian sector is to continuously monitor the conditions and factors of its formation, which in one way or another affect the state of the security of the agricultural sector. Monitoring is a data source for monitoring security indicators, analyzing the dynamics of quantitative and qualitative changes, adjusting tactical actions, changing the overall strategy, adequate and timely impact on the objects of the system of institutional support.

Ключові слова: економіка, державне регулювання, інституційне забезпечення, економічна безпека, аграрний сектор.

Key words: economy, state regulation, institutional support, economic security, agrarian sector.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Відсутність достатнього рівня інституційного забезпечення економічної безпеки аграрного сектору призвели аграрний сектор економіки у вкрай важкий стан. Відбулося зменшення виробництва сільськогосподарської продукції, скорочення поголів'я великої рогатої худоби, свиней, зменшення використання потужностей підприємств харчової промисловості та інше. Конкуренотоздатність українського виробника на внутрішньому ринку продукції сільського господарства ускладнює вплив економіки сусідніх європейських держав. Відповідно пріоритетність формування аграрної політики України не викликає сумнівів, однак це можливо зробити виключно за умови використання чітких механізмів аграрної політики, що, у свою чергу, сприятиме ціноутворенню, оподаткуванню, кредитуванню, державній підтримці сільськогосподарського виробництва.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Систему інституційного забезпечення економічної безпеки аграрного сектору в умовах його інноваційного розвитку розкрито в наукових працях Маліка М.Й., Лівінського А.І. Марчук Л.Л., Давидюка О.О. Міщак І.М. [6], Гришовой І.Ю. [8—10], Дяченка О.П. [4], Галицького О.М., Гнатєвой Т.М. [1], Стояновой-Коваль С.С., Кофмана Б.Я., Шабатури Т.С. Проте, методологія досліджень системи інституцій потребує додаткових узагальнень у контексті теоретико-методологічних конструцій взаємодії компонентів інституційного забезпечення економічної безпеки аграрного сектору.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз сучасного стану державного регулювання у системі інституційного забезпечення еко-

номічної безпеки аграрного сектору, дослідження функцій та проблеми аграрного сектору.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Основою методології системного підходу [6—9] є дослідження об'єктів як систем. Теоретичні дослідження системного підходу хоча і є повсякденною практикою господарювання однак, призвели до впровадження в економічні відносини нового поняття "система" та таких супутніх йому понять, як "структура", "частина", "ціле", "компонент", "елемент", "ієрархія" і ряду інших. Основними властивостями системної парадигми науковець Я. Корнаї вважає: 1) дослідження системи в цілому; 2) вона не є якоюсь окремою науковою дисципліною, адже є школою суспільствознавства; 3) робиться акцент на конкретних інститутах; 4) домінування ролі історії у виникненні відповідних організацій; 5) врахування чинників встановлення переваг; 6) зацікавленість у дослідженні процесу переходу від однієї системи до іншої; 7) ідентифікація можливих системних дисфункцій [4; 5].

Визначимо поняття "інституційне забезпечення економічної безпеки аграрного сектору" як специфічної діяльності уповноважених органів державної влади, суб'єктів господарювання та громадськості, що зводиться до цілеспрямованого впливу на їх соціально-економічні інтереси у напрямку попередження, мінімізації і усунення загроз й до створення та підтримки позитивних стабілізуючих факторів стимулюючи інноваційний розвиток з метою підвищення рівня економічної безпеки аграрного сектору.

Під системою інституційного забезпечення економічної безпеки аграрного сектору розуміється сукупність елементів — суб'єктів (стейкхолдерів) і об'єктів (носіїв інтересів, носіїв загроз, стабілізаторів, ризиків),

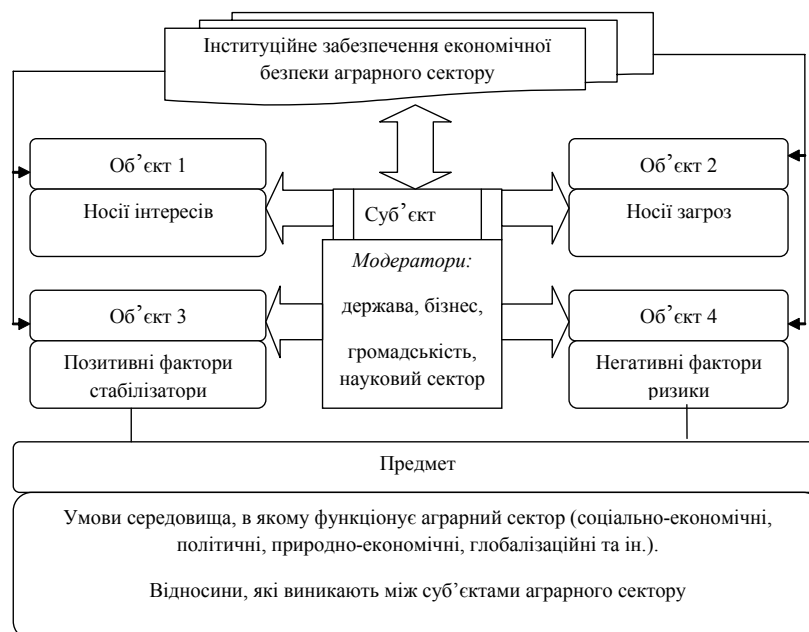

Рис. 1. Політика регулювання у системі інституційного забезпечення економічної безпеки аграрного сектору

Джерело: розроблено автором.

які взаємодіють між собою на основі різнорольової участі у процесі впливу на рівень економічної безпеки аграрного сектору — головними функціями діяльності якої є захист соціально-економічних інтересів та інноваційний розвиток аграрного сектору. Структурно-функціональний аналіз системи інституційного забезпечення економічної безпеки аграрного сектору показав, що така система складається з двох груп елементів: суб'єкта і об'єктів (рис. 1).

Суб'єкт системи — це її активний елемент, який сприяє реалізації політики регулювання у системі інституційного забезпечення економічної безпеки аграрного сектору та уповноважений впливати на об'єкти системи з метою реалізації її завдань. Суб'єкт, який, у свою чергу, є системною категорією, представлений сукупністю чотирьох елементів: держави, бізнесу, громадськості та наукового сектору. Під групою "держава" розуміється сукупність державних органів, які законодавчо уповноважені забезпечувати економічну безпеку аграрного сектору, і мають певні інструменти впливу як на носіїв загроз і носіїв соціально-економічних інтересів, так і на самі загрози і стабілізатори. Під групою "бізнес" розглядається діяльність суб'єктів аграрного сектору у напрямку забезпечення їх економічної безпеки шляхом розвитку економічного та інших потенціалів, підвищення інноваційної активності, сприяння інтеграційним процесам тощо. Під групою "громадськість" розуміється сукупність громадських та інших некомерційних організацій, уповноважених на громадський контроль за діяльністю органів безпеки держави (зокрема на ініціативи з питань забезпечення економічної безпеки аграрного сектору, проведення незалежної експертної оцінки ухвалення державних рішень, лобіювання і захист інтересів суспільства в аграрній сфері). Під групою "науковий сектор" розглядаємо науково-освітні заклади, які забезпечують генерування інновацій на основі проведення наукових досліджень, створення малих інноваційних підприємств тощо у напрямку активі-

зації трансферу знань та технологій в аграрний сектор [4].

Аналіз внутрісистемних зв'язків було зведено до розгляду відносин у декількох аспектах: 1) у підсистемі Суб'єкт — Об'єкт 1; 2) у підсистемі Суб'єкт — Об'єкт 2; 3) у підсистемі Суб'єкт — Об'єкт 3; 4) у підсистемі Суб'єкт — Об'єкт 4.

У першому випадку міжструктурна взаємодія виражається у впливі суб'єктів на носіїв соціально-економічних інтересів. Об'єктивність такої роботи виникає тоді, коли у відносинах між різними групами носіїв таких інтересів (державою, бізнесом, наукою та громадськістю) формується загроза незбалансованості інтересів. Жорстка конкуренція за пріоритет реалізації інтересів аграрного сектору тієї чи іншої групи значно знижує рівень економічної безпеки аграрного сектору. Завдання суб'єктів — регулювання балансу соціально-економічних інтересів представників усіх груп носіїв таких інтересів і забезпечення гармонійної структури пріоритетних завдань аграрного сектору.

У другому випадку внутрісистемні зв'язки між суб'єктами і носіями загроз проявляються у зниженні активності генераторів загроз або повній їх ліквідації. У разі неможливості ліквідувати таких представників носіїв загроз (наприклад, природи) суб'єкти повинні уміти прогнозувати можливі прояви їх активності та запобігти їх негативним діям.

У третьому випадку міжструктурні зв'язки розкриваються у вирішенні завдань формування, розвитку й посилення позитивних факторів безпеки і додаткових механізмів реалізації інтересів аграрного сектору, а у четвертому — відповідно, у прогнозуванні та недопущенні реалізації загроз, у їх попередженні та повній ліквідації. У третьому і четвертому випадках прояву міжструктурних зв'язків наочною сферою дії суб'єктів стають умови середовища, в якому функціонує аграрний сектор.

Рис. 2. Система елементів інституційного забезпечення економічної безпеки аграрного сектору

Джерело: авторська розробка.

Для ефективного функціонування системи інституційного забезпечення економічної безпеки аграрного сектору варто визначити найважливіші види управлінських дій. Традиційно вважається, що найважливішою проблемою загальної теорії управління є визначення складу управлінських функцій кожного з інститутів. Існує розбіжність думок з приводу їх класифікації, зокрема, за критеріями їх виокремлення. Немає єдності у поглядах на склад цих функцій, їх послідовність у процесі управління та значущість у системі державного регулювання фінансових відносин. Так, дискусійний характер проблеми функціонального складу управлінських дій інститутів у загальній теорії управління спричиняє виникнення методологічного вакууму декомпозиції функцій підсистем управління, серед яких є також система управління економічною безпекою аграрного сектору. В ході вивчення функціональної композиції процесу управління економічною безпекою аграрного сектору ми не зустрічали досліджень, присвячених аналізу цієї проблеми.

Використовуючи інституційно-когнітивний підхід, який, на думку Д. Норта, "пояснює феномен залежності від попередньої траєкторії розвитку (path dependence)" [8], під час дослідження економічної безпеки аграрного сектору ми відштовхуємося від факту недосконалості ринків: наявності значного розміру трансакційних витрат; складних відносин між інститутами та організаціями; високого рівня державного регулювання; розбіжностей в світогляді учасників агропромислового ринку. Звідси вибір тих, або інших економічних інститутів є об'єктивним продуктом умов, що склалися у свідомості стейкхолдерів, які утворюються не спонтанно та незалежно від людської волі, а навпаки є результатом свідомих цілеспрямованих дій індивідів (особливо тих, що

мають владу) спрямованих на максимізацію як власного зиску, так і досягнення позитивних результатів для національної економіки.

Окрім методів, методологія базується на принципах. Провести вивчення сучасного розмаїття в умовах динамічних змін, що відбуваються, диференціювати інституційні зміни у забезпеченні економічної безпеки аграрного сектору за тими чи іншими ознаками, а саме: складом, політичним, нормативно-правовим статусом, галузевою орієнтацією, тенденціями розвитку, функціональними параметрами, рівнем складності тощо, є можливим на основі їх структурування. Вивчення інституційного забезпечення економічної безпеки аграрного сектору з погляду його етапів і механізмів, становлення та формування сучасного й майбутнього станів сприяє реалізації принципу історизму. Також принцип об'єктивності представляє необхідність неупередженого дослідження процесів у сукупності відповідних фактів і подій: багатограних, суперечливих, позитивних, негативних тощо. Суб'єктивізм є сприйняттям інституційного забезпечення економічної безпеки аграрного сектору як процесу та результату інтелектуальної діяльності.

Послідовно застосовуючи, підходи до дослідження інституційного забезпечення економічної безпеки аграрного сектору дозволяє досліджувати сукупність соціально-культурних, політичних, юридичних тощо, факторів, піддаючи аналізу не лише прямі, але і різноманітні зворотні зв'язки (рис. 2).

ВИСНОВКИ

Отже, сьогодні ми спостерігаємо, що спроби подібних революційних змін призвели до суперечливих результатів. Поряд з позитивними підсумками виникло багато непередбачених наслідків: незавершеність зако-

нодавства, яке б регулювало всю систему аграрних відносин в Україні; нерозвиненість інфраструктури, що відриває сільськогосподарських товаровиробників від ринку збуту і ринку ресурсів; диспаритет цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, що вилучає кошти з аграрного сектора; розрив економічних зв'язків всередині господарських комплексів і підкомплексів, що призводить до зростання трансакційних витрат на сільськогосподарську продукцію і всього аграрного сектору; та високі соціальні витрати інституційних реформ.

Література:

1. Гнат'єва Т.М., Давидюк О.О. Механізм забезпечення компліментарності захисту економічних інтересів аграрного виробництва. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2017. № 5. С. 80—89.
2. Кушнір С.О., Чепец О.О. Інвестиційна стратегія як засіб підвищення економічної безпеки підприємства. Забезпечення інноваційно-інвестиційної привабливості держави на засадах сталого розвитку суб'єктів господарювання: колективна монографія / За заг. ред. А.В. Череп. Запоріжжя, 2017. С. 176—184.
3. Марчук Л.Л. Міжнародні методики оцінки конкурентоспроможності національної економіки в контексті економічної безпеки. Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О.В. Ярошук (голов. ред.) та ін. — Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка", 2017. Том 27. № 4. С. 311—317.
4. Галицький О.М., Лівінський А.І., Дяченко О.П. Організаційно-економічний механізм державного регулювання аграрного виробництва в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 3. С. 93—98.
5. Марчук Л.Л., Казарян О.Г. Інноваційні інструменти забезпечення економічної безпеки в контексті стрімкого розвитку технології — blockchain. Агросвіт. 2018. № 23. С. 45—50. DOI: 10.32702/2306-6792.2018.23.45
6. Myshchak I. (2018). Проблеми і перспективи законодавчого забезпечення інноваційного розвитку в Україні. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України, (6), 34—43. <https://doi.org/10.32886/instzak.2018.06.05>
7. Rusan V., Diachenko O. (2019). Institutional frameworks for agrarian sector development in the context of ensuring the economic security of state. Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine, (2), 117—122. <https://doi.org/10.32886/instzak.2019.02.12>
8. Гришова І.Ю., Бондаренко В.М., Єліневський В.Ю. Інституційне забезпечення аграрного ринку як чинник продовольчої безпеки. Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В.А. Дерій (голов. ред.) та ін. — Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка", 2015. Том 19. № 3. С. 4—9. — ISSN 1993-0259.
9. Гришова І.Ю., Зайцев Ю. Ефективність маркетингово-збутових систем аграрних підприємств на цільових

продуктових ринках. Проблеми і перспективи економіки та управління: науковий журнал / Черніг. нац. технол. ун-т. — Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, 2016. — № 1 (5). — С. 99—108.

10. Gryshova, I. Yu. Competitiveness of agriculture enterprises as the main factor of sustainable development of agricultural sphere [Текст] / I.Yu. Gryshova, O.V. Mityay, T.M. Gnatyeva // Український журнал прикладної економіки. — 2016. — Том 1. — № 2. — С. 25—35. — ISSN 2415-8453.

References:

1. Hnat'ieva, T.M. and Davydiuk, O.O. (2017), "Mechanism to provide complementary protection of the economic interests of agrarian production", *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 5, pp. 80—89.
2. Kushnir, S.O. and Chepets, O.O. (2017), "Investment strategy as a means of increasing the economic security of the enterprise", *Zabezpechennia innovatsijno-investytsijnoi pryvabylyvosti derzhavy na zasadakh staloho rozvytku sub'ektiv hospodariuvannia* [Ensuring Innovation-Investment Attractiveness of the State on the Basis of Sustainable Development of Business Entities], Zaporizhia, Ukraine, pp. 176—184.
3. Marchuk, L.L. (2017), "International methods for assessing the competitiveness of the national economy in the context of economic security", *Ekonomichnyj analiz: zb. nauk. prats'*, vol. 27, no. 4, pp. 311—317.
4. Halyts'kyj, O.M. Livins'kyj, A.I. and Diachenko, O.P. (2019), "Organizational-economic mechanism of state regulation of agrarian production in Ukraine", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 3, pp. 93—98.
5. Marchuk, L.L. and Kazarian, O.H. (2018), "Innovative tools for ensuring economic security in the context of the rapid development of technology - blockchain", *Ahrosvit*, vol. 23, pp. 45—50.
6. Myshchak, I. (2018), "Problems and Prospects of Legislative Support of Innovation Development in Ukraine", *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 6, pp. 34—43.
7. Rusan, V., Diachenko, O. (2019). "Institutional frameworks for agrarian sector development in the context of ensuring the economic security of the state", *Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*, vol. 2, pp. 117—122. <https://doi.org/10.32886/instzak.2019.02.12>
8. Gryshova, I.Yu. Bondarenko, M.M. and Yelinievsky, V.Yu. (2015), "Institutional provision of the agrarian market as a factor of food safety", *Ekonomichnyj analiz: zb. nauk. prats'*, vol. 19, no. 3, pp. 4—9.
9. Gryshova, I.Yu. and Zajtsev, Yu. (2016), "Efficiency of marketing and sales systems of agrarian enterprises in the target product markets", *Problems and Prospects for Economics and Management: Scientific Journal*, vol. 1 (5), pp. 99—108.
10. Gryshova, I.Yu. (2016), "Competitiveness of agricultural enterprises as a key factor in sustainable development of agricultural sector", *Ukrains'kyj zhurnal prykladnoi ekonomiky*, vol. 1, no. 2, pp. 25—35.

Стаття надійшла до редакції 12.07.2019 р.